

Роль і місце етнічної культури у викладанні фахових курсів мистецької освіти

В статті розглянуто роль етнічної культури як рушійної сили мистецтва. Акцентовано здатність етнічної культури до передачі в часі великого обсягу художньо-мистецької інформації. На прикладі викладання фахових курсів мистецьких дисциплін розглянуто важливість наявного в етнічній культурі спадку різних видів і методів навчання. Акцентовано нові підходи до вивчення етнічної культури, розуміння еволюційної ролі її закономірностей. Зазначено необхідність вдумливого і творчого підходу до використання надбань етнічної національної культури в процесі мистецької освіти.

Ключові слова: мистецька освіта, художники, викладачі, художньо-мистецький простір, етнічна культура, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вплив художньої культури на розвиток і формування цілісної особистості стає з часом все більш актуальним [8]. Багатоманітна художня і мистецька культура світу налічує незчисленні зразки творів мистецтва, безліч авторських прийомів і мистецьких технік, приклади найрізноманітніших художніх і мистецьких стилів. Для осягнення і розуміння цього безмежного мистецького простору, який присутній сьогодні майже в усіх сферах навіть повсякденного існування, молода людина повинна шляхом освіти отримати чіткі орієнтири і позицію, з урахуванням яких буде успішним і плідним процес спілкування з сучасною художньою культурою.

На нашу думку, одвічна традиція етнічної культури, яка включає до себе великий скарб загальних цінностей і мистецьких добутоків, змістовний пласт художньої культури етносу як єдності, в якій можна роздивитись особливої краси твори кожного представника етнічної культури окремо, є тим ґрунтом, на якому індивідуальність здатна вирости в особистість. Тільки таким шляхом на твердому ґрунті етнічної культури й формуються цілісні й особистісні риси майбутнього митця, виробляється його індивідуальний стиль.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми...

Нові підходи до вивчення культури, розуміння еволюційної ролі її закономірностей ми знаходимо в творчому спадку академіків Л. В. Шапошнікової, Ш. А. Амонашвілі, Д. С. Лихачова. Проблеми збереження духовності, гуманістичних ідеалів в освітній культурі у всі часи поставали в творчості найкращих українських мислителів і педагогів (Є. Славинецького, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, К. Ушинського). Проблематика вагомості впливу національного чинника на розвиток суспільства і формування особистості, важливість дбайливого відношення і збереження надбань етнічної культури знайшла своє відображення в працях (І. Підласого, О. Вишневецького, С. Русової, О. Потєбні, М. Грушевського, Б. Крижанівського, Є. Редіна, М. Селівачова, М. Сумцова, С. Таранушенка та ін.) Розробки щодо розвитку образотворчих здібностей, художнього смаку, творчої уяви, просторового мислення студентів, розуміння ними прекрасного, виховання любові до прекрасного, залучення до спадку світового і вітчизняного мистецтва знаходимо у таких вчених як (Б. М. Неменський, В. І. Лозова, Г. В. Троцько, О. Є. Рожкова, М. М. Ростовцев, Н. М. Сокольникова, Т. Я. Шпикалова), якими створені навчально-методичні посібники і підручники, в тому числі з фахових курсів мистецьких дисциплін з малюнку, живопису, композиції, народного й декоративно-ужиткового мистецтва (М. М. Ростовцев, М. Селівачов).

Роль етнічної культури як джерела творчої наснаги багатьох поколінь митців в наш час стає все більш актуальною і не викликає сумніву. Але не завжди розуміння фахівцями місця етнічної культури у викладанні курсів мистецьких дисциплін відповідає вимогам часу. Часто етнічній культурі відводиться лише окрема ніша, до якої звертаються як до модної саме зараз, дещо «антикварної» примхи сьогодення. Натомість етнічна культура як безперервний потік позитивної реляції, спрямованої на розвиток етносу і нації в часі, заслуговує на увагу фахівців завдяки своїй можливості не тільки нести крізь століття, але й залишати зрозумілою інформацію, потрібну представникам етносу для існування.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розкриття педагогічного аспекту проблеми місця етнічної культури у викладанні фахових курсів мистецької освіти. Завдання, яке

постає у зв'язку з цим, - необхідність вибору і обґрунтування сучасних методів навчання, здатних донести до молоді надбання етнічної культури у вигляді цілісної системи відтворення засобами мистецтва інформації, основний зміст якої постає в зображенні гармонійного і гуманістичного співіснування людини із світом.

Виклад основного матеріалу... Відомий етнограф, українознавець, мистецький і громадський діяч В. Щербаківський в своїй роботі «Формація української нації» (Прага, 1941) писав: «Історія народу-нації ...мусіла сприяти розвою психіки та інтелігенції населення чи навпаки його задержувала... З того виходить, що для нас, для розуміння нашого сьогоденного внутрішнього «я», важна не тільки наша недавня козацька історія і не тільки князівський період, але також і всі попередні періоди» [7, с.1]. Вчені етнографи і мистецтвознавці завжди розглядали етнічну культуру української нації як потужний чинник, спроможний (за В. Антоновичем) «привести до розуміння не тільки історії українського народу, але головним чином його психології, його соціальних знань, його творчості у всіх духовних ділянках» [9].

Викладачі мистецьких дисциплін все частіше постають перед фактом необхідності структурувати і донести тим, хто навчається, велику кількість умоглядного матеріалу, стосовного різнопланового культурно-мистецького досвіду, зміст якого постійно оновлюється і поповнюється результатами досліджень і новітніх наукових розробок. Парадоксально, але те ж саме питання успішно вирішувалось в кожній окремій етнічній культурі. Висловлена дослідником етнічної національної культури України В. Щербаківським теорія «культурного кола» акцентувала, що «...культурні кола є константами, вони роблять всесвітню історію зрозумілішою». Завдяки народженій в надрах етнічної культури мистецькій мові, чіткій системі символічних образів, цілісній картині світу, який відтворювався в свідомості представників етносу також цілісно, ми зараз маємо можливість доторкнутись до найдавнішого досвіду етнічних предків, який дійшов до нас у кодованому, але зрозумілому саме нам, їх нащадкам, вигляді етнічної культури. Уважне вивчення системи передачі знань в етнічній культурі актуальне, бо склавшись в зрозумілу схему, здатне презентувати етнокультурну традицію як дійсно рушійну силу мистецтва не тільки стародавнього, але і сучасного.

Зазначимо в цьому зв'язку, що етнічна культура може навчити структурувати і відтворювати як знання про світ, так, у зв'язку з цим світовідчуття і світорозуміння. В її надрах зберігається також система навчання і освіти. Принцип, коли одне й те саме завдання, де основним знаком є окремий базовий елемент, може нескінченно ускладнюватись в системі творчого рішення поставленої проблеми. Такий спіральний принцип, покладений в основу побудови практичних занять з фахових курсів мистецьких дисциплін, дозволить системно, від зрозумілого до найскладнішого викладати, а студентам засвоювати і закріплювати навчальний матеріал. Крім того, у цей принцип закладено можливість формування індивідуальних особливостей і авторських прийомів, які можуть ускладнюватись і довершуватись з кожним новим витком складності.

Це не загальні слова, а факти, які доступні для вивчення і осмислення. На прикладі описів створення українських хатніх настінних розписів дослідники окреслювали наступне: «...щоб діяння символів-знаків було сильніше, вони мусили бути ясно видні, яскраво виступати на світлім тлі, а для цього треба було побілити стіни і на білому тлі намалювати знаки яскравими фарбами — червоною, жовтою, зеленою чи синьою. І білити стіни треба було часто, це спонукало до частого повторення в результаті відновлення розписів.... одночасно старалися комбінувати магічні знаки на стінах так, щоб вони ліпше притягали увагу до себе. ...Ясно, що увагу більше і довше притягали кращі й гарніше скомбіновані та розмішені узорі. Люди помічали, яка орнаментация притягає більше їхню увагу, і старалися наслідувати такі орнаменти та спосіб їхнього розташування на стіні, на мисці чи на писанці, додаючи на власний смак окремі елементи та кольори. Таким чином, шляхом повтору і покращення, шляхом ускладнення композиції і разом з нею змісту твору, з кожним новим витком кращі орнаменти переходили в традицію й поліщували смак покоління за поколінням. Аналогічний принцип покладений в основу практичних занять з фахових курсів мистецьких дисциплін, коли шляхом повторення з ускладненням похідної мистецької задачі формується навик створення гармонійної композиції, здається на нашу думку актуальним. У такому підході, на нашу думку, термін «традиція» набуває найбільшої значності – як спосіб продовження споконвічної традиції на основі особистісного досвіду, знань і вмінь. Також похідною в даному контексті від традиційної культури народу є

присутня і врахована в формулюванні завдання візуальна ясність і прочитуваність образів, їх зв'язок з темою завдання, сюжетом композиції.

Цікаві запропоновані М. Бойчуком в контексті його власної педагогічної системи принципи викладання курсу композиції. М. Бойчуком був запропонований принцип колективного навчання, коли старша за віком людина, майстер своєї справи, навчає молодь, виконуючи в матеріалі реальну творчу роботу. Архаїчні але творчо переосмислені митцем принципи, коли майстер працює разом з учнями над тією самою проблемою, дали значимий результат, склавши підвалини для сьогоденної мистецької освіти [8, с. 154]. Розуміючи і знаючи етнічну національну культуру, М. Бойчук з успіхом використав її досвід, відстоюючи погляди про синтез мистецтв і універсалізм праці митця.

Але в історії України існують приклади, коли досвід етнічної культури відтворювався штучно (20 – 30-і рр. ХХ ст.) [8]. Це неодмінно призводило до поступового занепаду етнічної складової художньої культури і розвитку та головування «провладного» мистецького стилю, зрозумілого в контексті не етнічної, а політичної системи. Акцентуємо увагу на тому, що мистецтво, сформувавшись в етнічній культурі, володіючи зрозумілою багатом образотворчою мовою, в усі часи було рупором, через який можна було апелювати, донести до людей мрії та «світлі ідеали», або портрет ворогів, закликати на боротьбу, або піднести і розкрити красу плідної праці. (Згадаємо надзвичайну за силою духу і яскравістю живописну композицію Т. Яблонської «Хліб»). Тому навчаючи фаховим мистецьким дисциплінам, зокрема композиції творів мистецтва, викладач першим своїм завданням бачить пояснення важливості цього курсу, який за правом вважається фахівцями базовим і викладається з перших семестрів на художньо-графічних факультетах.

Картинний простір, грамотно побудований завдяки знанню композиції, здатен виразити основні уявлення цілої епохи та її культури. Адже в композиції на картинній площині часто цілком зримо відображаються ментальність, соціальна система, побут суспільства, історичні та повсякденні події. Відомий український художник і викладач М. С. Самокиш звертався до надбань етнічної культури як до джерела творчих задумів і натхнення, знаходив у ньому глибокий зміст і яскраві рішення для своїх творчих задумів. Він писав: «...чим далі від нас та епоха, яку ми хочемо зобразити в картині, тим важче завдання художника. Багато треба прочитати історичних пам'яток і вчених досліджень про дану епоху, з'ясувати собі соціальні умови життя того чи іншого народу, причини, що викликали ті чи інші вчинки як народних мас так і окремих осіб. Далі потрібне ґрунтовне ознайомлення з археологією по наявних пам'ятках зображуваної епохи, а також по літературних працях з археології, щоб воскресити в своєму розумі людину, її побут, костюм, зброю, архітектуру і навіть пейзаж того часу [6, с. 21-24].

Говорячи про етнокультурну складову змісту курсів мистецьких дисциплін треба погодитись із тим, що проблема складніша, ніж простий перелік народних українських промислів, або аналіз композицій орнаментального оздоблення національного українського одягу. По-перше, етнічна культура розвивається в часі. Зовсім різними за технологією виготовлення будуть мистецькі зразки різних епох в історії етнічної культури України. Тому необхідно вживати метод історичної реконструкції в аналізі кожного з окремих мистецьких зразків, щоб не виникло непорозуміння і сприйняття окремих мистецьких пластів як примітивних. З цією метою необхідно долучати інформацію про знакову систему в кожній етнічній культурі, її семантику та емблематику. В цьому зв'язку також в курсі мистецьких дисциплін необхідно на конкретних прикладах пояснити різницю між абстрагуванням, стилізацією, притаманним найкращим зразкам етнокультурної мистецької традиції і «наївним» мистецтвом окремих митців, яке, як правило, відображає індивідуальне світобачення і світосприйняття. Розуміння актуального зараз, а півстоліття тому ще нового професійного художнього мислення можна вивчати на прикладі педагогічної діяльності піонера українського дизайну В. Д. Єрмилова і його найближчого соратника, харківського театрального художника Б. В. Косарева. Багато в чому завдяки їхнім творчим методам, що склалися в розкритті закономірностей пластично-образного трактування форми у натюрморті й композиції (включаючи композиції з контррел'єфами та натуральними предметами), й виявленні універсальних можливостей матеріалу розроблені і викладаються частини курсу «основ композиції».

Висновки... «...Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення - щастя людини» [1, с. 12-13.]

Відома вчена А. Мелік - Пашаєва вказувала: «...вся історія людства свідчить, що те, що ми називаємо мистецтвом, або художньою культурою, - це невід'ємна частка людського буття в світі. І її деградація, втрата новими поколіннями розуміння її життєвої цінності, втрата відповідальності за її збереження, розвиток і «трансляція» в майбутнє – це прямий шлях до спотворення і «нелюдськості» такого суспільства. В умовах світського навчання мистецтво – єдина сфера, в якій може закономірно здійснюватись емоційно - моральний розвиток особистості і її долучення до найвищих цінностей свого народу і людства...» [5, с. 7]. Підсумовуючи сказане підкреслимо роль етнічної національної культури як вагомій складової сучасної мистецької освіти. Зазначимо, що спадок етнічної національної культури потребує вдумливого і творчого підходу. Тільки за цієї умови можливий подальший розвиток не тільки етнічної культури як такої, але й продуктивна генеза сучасної мистецької освіти, її подальше гуманістичне спрямування.

Молоде покоління студентів вищих навчальних закладів України, яке стоїть зараз на порозі власної трудової, творчої, мистецької кар'єри, потребує великої уваги, знань і фахових умінь тих, хто навчатиме, вкаже молоді шляхи і напрями подальшого мистецького життя. Від того, наскільки дієвими будуть обрані методи і форми організації сучасного навчання і викладання окремих дисциплін і курсів мистецької освіти, залежить успіх відтворення і подовження в творчості молодих митців величезного художнього спадку традицій національної культури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Вип. I – К., 2000. – С. 12 – 13.
2. Кулеба-Барінова В. Їхні твори – то свіже повітря / В. Кулеба-Барінова // Науковий збірник. Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково методичні праці. – Вип. 12. – К., 2005. – С.49.
3. Леонт'єв А. Л. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Л. Леонт'єв — М.: Наука, 1975. — С. 176.
4. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української педагогіки / За ред. М. Г. Стельмаховича. – К.: Либідь, – 1998. – С. 256.
5. Мелік – Пашаєва А. О состоянии и возможностях художественного образования / А.Мелік-Пашаєва // Искусство в школе. – 2008. – №1. — С. 7.
6. Самокиш М. С. Мій досвід: [Текст] / М. С. Самокиш // Малярство і скульптура. – №10. – 1938. – С. 21-24.
7. ЦДАВО України. Ф. 4465. - оп. 1, спр. 890, арк. 1
8. Шмагалю Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст. : структурування, методологія, художні позиції / Р. Т. Шмагалю. – Львів: Українські технології, 2005. – 528 с.
9. Щербаківський В. Українське народне мистецтво : Орнаментация української хати / Вадим Щербаківський // Богословія. – Т.ХІІ. – Рим, 1978. – С. 7 – 43.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : [http : // www. worldallianceforartseducation. org/](http://www.worldallianceforartseducation.org/)
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : <http://www.insea.org/>

Транслітерований список літератури:

1. Zyazun I. A. Conceptualny zasady teorii osvity v Ukraini // Pedagogika i psihologiya profesiynoyi osvity. Vip. I. Kyiv, 2000, pp. 12-13.
2. Kuleba – Barinova V. Yhni tvory – to svizhe povitrya // naukovy zbirnik Ukrayinska academia mistectv: Doslidnicki ta naukovo – metodichny pratsy. Vyp. 12. Kyiv, 2005, pp. 49.
3. Leont'iev A. L. Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost. Moskva: Nauka, 1975, pp. 176.
4. Lubar O. O., Fedorenko D. T., Stelmahovich M. G. Istoriya ukrainskoї pedagogiki / Za red. M. G. Stelmahovicha. Kyiv: Lybid, 1998, pp. 256.
5. Melic – Pashaeva A. O sostoyanii i vozmoznostyah hudozhestvennogo obrazovania // Iskusstvo v shkole. №1. 2008, pp. 7.
6. Samokish M. S. Miy dosvid: [Text] // Maliarstvo i skulptura. №10, 1938, pp. 21-24.
7. CDAVO Ukrainy. F. 4465, op. 1, spr. 890, ark. 1.
8. Shmagalo R. T. Misteccka osvita v Ukraini serediny XIX – serediny XX st.: strukturuvannia, metodologia, xudozni pozycii. Lviv: Ukrainskyi technologii, 2005, 528 p.

9. Scherbakivskiy Vadim. Ukrainske narodne mistectvo: Ornamentacia ukrainskoi haty // Bogoslovia. T.XLII, Rim, 1978, pp. 7 - 43.
10. [elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.worldallianceforartseducation.org/>
11. [elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.insea.org/>

Аннотация

Роль и место этнической культуры в преподавании курсов профессиональных дисциплин в художественном образовании.

Радомская А. М.

В статье рассмотрена роль этнической культуры как движущей силы искусства. Акцентируется способность этнической культуры к передаче во времени большого объема творческой художественной информации. На примере преподавания курса композиции рассмотрена важность накопленного в этнической культуре запаса различных видов обучения.

Ключевые слова: художественное образование, художники, преподаватели, художественно-творческое пространство, этническая культура, личность.

Summary

The role and place of ethnic culture in teaching rates of professional disciplines in art education.

Radomska A. M.

In the article the role of ethnic culture is considered as motive force of art. The capacity of ethnic culture is accented for a transmission in time of high-cube of creative artistic information. On the example of teaching the course of composition importance of the supply of different types of educating accumulated in an ethnic culture is considered.

Key words: artistic education, artists, teachers, creative art space, ethnic culture, personality.

УДК 373 : 51 : 78

Раструба Т. В.,
викладач
(м. Ніжин)

Етапи розвитку ідей особистісно орієнтованої музичної освіти дітей шкільного віку (1975-2000 роки)

У статті висвітлюються етапи розвитку ідей особистісно орієнтованої музичної освіти шкільного віку протягом 1975-2000 рр. Визначаються та підкреслюються основні тенденції розвитку, особливості мистецької освіти дітей шкільного віку в контексті особистісно-орієнтованого підходу.

Ключові слова: етапи особистісно-орієнтованої мистецької освіти, музичне навчання та виховання, спрямованості, особливості, ознаки.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В сучасних умовах розвитку нашої держави на першочерговий план висуваються дослідження історичного досвіду розвитку мистецької освіти в контексті традицій та сучасних інновацій, які обумовлені об'єктивними і незворотними процесами глобалізації культури й освіти. В цьому сенсі молодому поколінню необхідні знання витоків гуманістичних ідей, особливостей розвитку педагогічної думки, підходів, методів та форм організації музично-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, оскільки існує необхідність їх педагогічного переосмислення в ході активного освоєння і переробки музично-педагогічної спадщини.

У той же час, однією з нагальних проблем поновлювального педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі є питання особистості дитини як суб'єкта навчальної діяльності; гуманізації освіти; виховання духовно розвиненої особистості. Значну роль при вирішенні даної проблеми відіграє музика, яка в системі мистецтв займає особливе місце завдяки її безпосередньому комплексному впливу на людину.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... У кінці ХХ ст. розробляється принципово новий філософсько-педагогічний